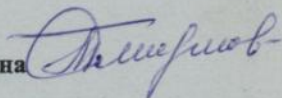

СМІРНОВА Тетяна Василівна

УДК 75.03 (410.1) "17"

Стилістичні проблеми творчості Томаса Гейнсборо

17.00.05. – образотворче мистецтво

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата мистецтвознавства

00761970 (U)

43(4В)1-81ейнсбаро
72/46
Дисертацією є рукопис.

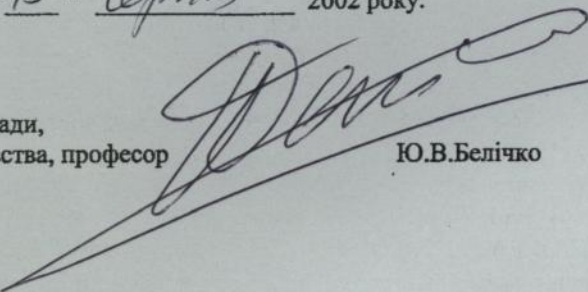
Роботу виконано на кафедрі теорії та історії мистецтва Національної академії образотворчого мистецтва і архітектури Міністерства культури і мистецтв України.

Науковий керівник: кандидат мистецтвознавства, доцент,
Лисенко Людмила Олександрівна.
Національна академія образотворчого мистецтва і архітектури.Офіційні опоненти: доктор мистецтвознавства, професор,
член-кореспондент АМУ,
Овсійчук Володимир Антонович.
Інститут народознавства НАН України,
зав. відділом мистецтвознавства;кандидат мистецтвознавства, доцент,
Лупій Світлана Петрівна.
Львівська академія мистецтв.

Провідна установа: Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Рильського НАН України.

Захист відбудеться "8" жовтня 2002 р. о 12⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.103.01 в Національній академії образотворчого мистецтва і архітектури за адресою: 04053, м. Київ, вул. Смирнова -Ласточкіна, 20.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національної академії образотворчого мистецтва і архітектури (04053, м. Київ, вул. Смирнова-Ласточкіна 20)

Автореферат розіслано "15" серпня 2002 року.Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
кандидат мистецтвознавства, професор
Ю.В.Белічко

Загальна характеристика роботи

Актуальність теми. В сучасному суспільстві, що швидко оновлюється і змінюється, значно підвищується роль духовної культури. Українському суспільству притаманні унікальна самобутність і значний творчий потенціал. Водночас існує нагальна потреба в засвоєнні досвіду європейської культури, необхідність переосмислення своєї спадщини в контексті реалій загальнолюдської культурної спільності.

Саме з цього погляду є актуальним вивчення творчості великого англійського художника Томаса Гейнсборо в контексті історії англійського етносу, англійської та європейської культур ХУІІІ ст.

Сучасне мистецтвознавство починає дедалі активніше звертатися до методології інших наук, аналізуючи конкретні художницькі біографії, окремі явища у широкому контексті культури. Такого підходу вимагає, з нашої точки зору, й полістилістична творчість Гейнсборо як видатного майстра доби англійського Просвітництва. Використання культурологічного методу дозволило нам уперше пояснити стилістичну неоднорідність творів Гейнсборо і пов'язати її вивчення з унікальною індивідуальністю майстра, підняти дослідження його персонального стилю до рівня його епохи.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконане згідно з планами наукової роботи кафедри “Української та світової культури” Севастопольського Національного технічного університету, а також кафедри теорії та історії мистецтва Національної академії образотворчого мистецтва і архітектури.

Стан вивченості досліджуваних проблем. Творча спадщина Т. Гейнсборо має тривалу й плідну традицію вивчення. Про нього з захопленням писали ще його сучасники: перший біограф Ф.Тікінс, композитор і самодіяльний художник У.Джексон, художник і музикант Г.Анджело, журналіст Г.Бейт-Дадлі, президент Королівської Академії мистецтв Дж.Рейнольдс, великий послідовник Гейнсборо на ниві пейзажу Д.Констебл, видатний представник романтичної школи Д.Рескін. Їх приваблювали різні грані таланту Гейнсборо: його феноменальна пам'ять, сміливі живописні експерименти, велике обдарування колориста, чуття англійського пейзажу, епістолярний, музикальний талант тощо. Зарубіжні мистецтвознавці ХХ ст. додали до цих живих вражень свої докладні праці як в галузі вивчення широкого контексту англійського мистецтва ХУІІІ ст., так і конкретно вагомому внеску Гейнсборо у становлення характерних рис національної англійської школи живопису, яка до Гейнсборо не мала своїх суто національних традицій. Приміром, автор енциклопедичного дослідження “Живопис Великобританії” (Лондон, 1953) Е.Уотерхауз назвав Гейнсборо новатором у створенні догматичних канонів академічного живопису, “інтуїтивним імпресіоністом”. Інший видатний

гейнсборознавець Д.Хейес, директор Національної Лондонської галереї, провів грандіозну роботу з каталогізації живопису і графіки Гейнсборо, атрибуції його робіт у приватних збірках, а також здійснив пошук втрачених офортів художника (Hayes J. *The Drawings of Thomas Gainsborough*. London, 1970; Hayes J. *Gainsborough as Printmaker*. London, 1971; Hayes J. *Gainsborough: Paintings and Drawings*. London, 1975; Hayes J. *The Landscape Paintings of Th. Gainsborough*. London & New York, 1982). В 2001 році Хейес видав листи Гейнсборо у супроводі нових матеріалів та ілюстрацій.

Останнє десятиріччя характеризується сплеском інтересу до творчої спадщини англійського майстра. В книгах Х.Белсі (Belsey H. *Gainsborough's Family*. Sudbery 1988; Belsey H. *Gainsborough the Printmaker*. Suffolk, 1988); М.Кормака (Cormack M. *The Paintings of Thomas Gainsborough*. Cambridge, 1991); А.Асфора та П.Уільямсона (Asfour A., Williamson P. *Gainsborough's Vision*. Liverpool, 1999) наводяться невідомі факти біографії художника, вивчаються окремі види його офортів, зроблені нові атрибуції і філософське обґрунтування його експериментам. Але в жодному з вищезазначених досліджень не ставиться за мету розгляд проблеми стилю та його співвідношення з персональним стилем майстра, що тісно пов'язаний з передовими ідеями доби Просвітництва.

У радянському і пострадянському мистецтвознавстві публікації про Гейнсборо почали з'являтися лише з 1960-х років. На відміну від зарубіжних вчених, російські дослідники значно більше уваги приділили стилістичному аналізу творчості англійського художника. Однією з перших це зробила науковий співробітник Ермітажу О.Кроль у книзі "Английские портретисты XVIII века" (М., 1939). В окремих статтях у збірниках, путівниках, енциклопедіях такі видатні вчені, як Б.Віппер, О.Чегодаєв, Н.Дмитрієва, а також І.Кузнєцова, Є.Лісенков, Л.Вороніхіна, В.Бродський, В.Власов відзначали різні сторони стилістичної манери Гейнсборо, який працював під безпосереднім впливом природи, був пов'язаний з традиціями старих майстрів, а також з сентименталізмом, рококо і навіть романтизмом та реалізмом. Але незначний об'єм цих публікацій не дозволив авторам докладніше зупинитися на аналізі як окремих творів, так і творчості художника в цілому. Цей об'єктивний недолік істотно компенсує єдине в російському мистецтвознавстві монографічне дослідження К.Некрасової "Томас Гейнсборо" (М., 1990). Його автор влучно розкриває значення Гейнсборо як художника, який допомагав звільнитися від стереотипів і став попередником Констебла та імпресіоністів. І все-таки ряд фактів вимагають уточнення. До того ж, книга К. Некрасової була видана як раз напередодні нового етапу в дослідженні творчості Гейнсборо в зарубіжній науці. Те, що в її монографії існувало як припущення, має сьогодні документальне підтвердження.

Отже, незважаючи на багаторічну дослідницьку традицію вивчення спадщини Гейнсборо, вчені ще далеко не вичерпали постановку і вирішення численних проблем його багатогранної творчості. Розкрито далеко не всі аспекти формування та еволюції особистості художника, його світосприйняття, художнього

мислення і творчого методу в контексті культурної і національної самобутності англійського суспільства ХУІІІ ст. Стилiстичнi проблеми творчостi, витоки становлення власного стилю, роль учителiв, вплив старих майстрiв i сучасних Гейнсборо художникiв дослiдженi далеко не повною мiрою. Багато авторiв вiдзначають яскраву самобутнiсть майстра, але нiхто не назвав його стиль "стилем Гейнсборо". По сутi, не розкритим залишається спрямування експериментiв Гейнсборо, мало дослiдженi його маринiстика, анімалiстика, окреми графiчнi твори. Наведенi вище аргументи пiдтверджують необхiднiсть проведення даного дослiдження.

Мета i завдання дослiдження. Дисертацiйна робота має на метi проведення аналізу формування свiтосприйняття i художнього мислення Гейнсборо, становлення його творчого методу, розвитку ним нових напрямiв у мистецтвi, стилiстичних проблем його творчостi на основi вивчення культурно-iсторичної i національної самобутностi англійського суспiльства ХУІІІ ст. i мистецтвознавчого аналізу його творiв.

Для досягнення поставленої мети у роботi визначено i вирiшено наступнi завдання: 1) на базi критичного аналізу основних етапiв розвитку наукової думки з проблем творчостi Гейнсборо визначити недослiдженi i недостатньо дослiдженi питання, обгрунтувати необхiднiсть дослiдження i вибiр його напрямку; 2) обгрунтувати i розробити методикy проведення дослiдження творчого методу Гейнсборо i стилiстичного аналізу його творчостi; 3) визначити витоки художньої своєрiдностi творiв майстра, творчо переосмислити найважлившi iдеї i вiдкриття європейських художнiх шкiл, до досвiду яких звертався видатний англійський майстер; 4) виявити стилiстичнi особливостi творiв Гейнсборо i довести своєрiднiсть i унiкальнiсть його стилю; 5) виявити новi напрями в живописi, якi розробив i розвивав Гейнсборо, показати роль, мiсце i значення його творчостi у розвиткi англійського та європейського мистецтва.

Об'єктом дисертацiйного дослiдження є живописнi i графiчнi твори Т.Гейнсборо, його сучасникiв В.Хогарта, Ф.Хеймена, Дж.Рейнольдса та iн., а також великих попередникiв англійського майстра Я.Рейсдала, Ван Дейка, П.-П.Рубенса, К.Лоррена, що зберiгаються в зарубiжних i російських музеях та приватних збiрках.

Предметом дослiдження є культурно-iсторична ситуацiя в Англії ХУІІІ ст. в перiод становлення i розвитку iдей англійського Просвiтництва, в контекстi промислової революцiї, iсторії етносу, наукових вiдкриттiв, становлення основ національної полiтики, економiки i культури Англії. Спецiально дослiджується коло просвiтницьких iдей та їх вплив на становлення живописностi як нового бачення.

Методи дослiдження. Поставленi завдання вирiшуються: 1) культурологiчним методом, широкi можливостi якого дозволяють використовувати i зiставляти факти i проблеми рiзних галузей науки – iсторії, соцiології, психології, етнолiнгвiстики, семiотики, культури та мистецтва - для вирiшення стилiстичних про-

блем творчості Гейнсборо; 2) традиційними мистецтвознавчими методами стилістичного, хронологічного, формального, іконологічного аналізів для дослідження окремих творів Гейнсборо, сучасних йому англійських художників і класичних майстрів.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в проведенні дослідження творчого методу Гейнсборо на основі аналізу культурно-історичної і національної самобутності англійського суспільства ХУІІІ ст. На основі економічних, політичних, соціальних, культурних, релігійних, національних особливостей англійського етносу ХУІІІ ст. у дисертації окреслено витoki художньої своєрідності творів майстра, критично переосмислено найважливіші ідеї та відкриття європейських художніх шкіл. Проведено стилістичний аналіз творчості, на підставі якого визначено своєрідність та унікальність стилю Гейнсборо. Проаналізовано ті нові напрями в живописі, оптичні експерименти з моделювання “імпресіоністичних” ефектів, що їх здійснив Гейнсборо. Досліджено маловивчені твори в графіці, мариністиці. На основі отриманих результатів дослідження об’єктивно показано місце і значення творчості Гейнсборо у розвитку англійського та європейського мистецтва. В українському мистецтвознавстві дослідження творчості Гейнсборо здійснено вперше.

Практичне значення одержаних результатів. Завдяки проведеній дослідницькій роботі були заповнені недостатньо вивчені сторінки історії західноєвропейського мистецтва. Результати дослідження можуть бути використані при написанні «Історії англійського мистецтва ХУІІІ ст.»; істориками, мистецтвознавцями, культурологами в галузі аналогічних досліджень; музезнавцями та реставраторами для атрибуції англійського живопису; а також викладачами та студентами кафедр світової культури та історії і теорії мистецтва у вищих навчальних мистецьких закладах.

Апробація результатів дисертації. Дисертація обговорювалася і була рекомендована до захисту кафедрою теорії та історії мистецтва Національної академії образотворчого мистецтва і архітектури. За темою дослідження були зроблені доповіді на науково-теоретичній конференції «Проблеми сучасного зарубіжного мистецтвознавства» (Севастополь, 1996), кримській науковій конференції “Проблеми сучасного зарубіжного літературознавства і мистецтвознавства” (Севастополь, 1997), міжнародній науковій конференції “Актуальні проблеми мистецтвознавства” (Севастополь, 1998), всеукраїнській науковій конференції «Традиції і новації в історії образотворчого мистецтва і архітектури» (Харків, 1998), міжнародній науковій конференції «Діалог культур: Україна у світовому контексті» третіх міжнародних філософсько-культурних читань (Львів, 1999), міжнародній науковій конференції “Актуальні проблеми мистецтвознавства” (Севастополь, 2000).

Публікації. Результати дисертаційного дослідження опубліковані у збірниках дослідницьких та науково-методичних праць Національної академії образотворчого мистецтва і архітектури, збірниках Співки критиків та істориків мистец-

тва Інституту народознавства НАН України м. Львова, Харківського художньо-промислового інституту, а також в українських фахових журналах.

Структура дисертації. Основне дисертаційне дослідження представлено на 190 сторінках комп'ютерного тексту і складається із вступу, п'яти розділів і тринадцятих підрозділів, висновків та приміток. До складу дисертації входять також список використаних літературних джерел (94 найменування), перелік ілюстрацій та альбом ілюстрацій (215 репродукцій). Повний обсяг дисертації становить 203 сторінки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступі обґрунтовано актуальність обраної теми, сформульовано мету і завдання дослідження, а також положення, що виносяться на захист, визначено наукову новизну та практичне значення результатів дослідження.

Перший розділ “Огляд літератури і вибір напрямків дослідження” має три підрозділи.

У першому підрозділі «Критичний аналіз літератури за темою дисертації» окреслюється й аналізується стан вивченості досліджуваних проблем та подається критичний огляд зарубіжної, радянської і пострадянської літератури.

У другому підрозділі «Викладення загальної методики і основних методів дослідження» автор обґрунтовує теоретичні засади дослідження, його методологічну базу. Для проведення стилістичного аналізу творчості Гейнсборо автором дисертації використано основоположні категорії стилю: історичні, національні та індивідуальний стиль художника. Визначено дальшу послідовність дослідження стилістичних проблем творчості Гейнсборо: на основі вивчення культурно-історичної та національної самобутності англійського суспільства автор розглядає формування і розвиток одного з найважливіших компонентів художньої діяльності – творчого методу. Його складовими частинами є світосприйняття та художнє мислення. На дальших етапах дослідження проведено стилістичний аналіз для виявлення особливостей творчості Т. Гейнсборо.

У третьому підрозділі “Методика дослідження творчого методу Т. Гейнсборо” прийнято визначення творчого методу, який, як і стиль, зумовлений культурно-історичним і соціальним змістом епохи та світосприйняттям художника. Під творчим методом ми розуміємо систему принципів та підходів до вираження ідеї, сукупність принципів художнього мислення, що формують той чи інший стиль. Традиційно до принципів художнього методу входили оцінка світу з позиції певних ідеалів, художнє узагальнення і відбір, втілення дійсності в творах мистецтва. Їх розробили І.Тен, Е.Фромантен. Останній надавав великого значення особистості художника. Культурно-історичний метод широко використовується і тепер (праці В.Лазарева, В.Прокоф'єва, О.Чегодаєва, О.Якимовича, М.Германа, Ю.Золотова, К.Некрасової та ін.).

Культурно-історична картина розвитку людини і суспільства стає головною темою нової універсальної науки – культурології. Її предметна галузь охоплює всі

сфери соціального життя. Перевагою культурно-історичного підходу є можливість за допомогою науки зрозуміти світ цінностей та змістів і запропонувати критерії для їх оцінки. В цьому розділі визначені напрямки аналізу, послідовність його проведення і конкретизація умов: по-перше, з широкого інформаційного кола відбиралися лише ті факти з історії та культури Великобританії, які вплинули на становлення художника; по-друге, культурно-історичний аналіз епохи Гейнсборо доповнений характеристикою особистості художника – його величезною обдарованістю, багатством внутрішнього світу, своєрідністю мислення. Тільки після дослідження творчого методу стало можливим провести аналіз творів художника, адже метод виражає сутність творчого процесу, а стиль є його результатом.

Оскільки одним з головних завдань дисертації є обґрунтування і доказ існування “стилю Гейнсборо”, автором сформульовано зміст і завдання цього аналізу, виділено головні питання, на які в ході дослідження було знайдено відповіді.

Другий розділ “Т. Гейнсборо – представник англійського Просвітництва” складається з двох підрозділів.

У першому підрозділі “Творчість Т.Гейнсборо в контексті культурно-історичного розвитку англійського суспільства” відтворюється соціально-культурна атмосфера раних років життя художника, якому поталанило народитися в час блискучого розквіту англійської культури в добу промислової революції після “очищувального” подиху буржасної революції середини ХУП ст., активізації усіх сфер культурно-історичної діяльності англійської нації в контексті ідей Просвітництва. Атмосфера раних років життя Гейнсборо склалася дуже щасливо. Його талант був рано помічений і отримав максимальні можливості для реалізації. В 13 років його відправлено на навчання в Лондон. Там він потрапляє до найпередовіших кіл англійського суспільства. Після п’ятирічного навчання в Академії живопису, що належала В.Хогарту, та водночас в рисувальній школі відомого французького графіка і гравера Г. Гравло, вже в 18 років Гейнсборо відкриває власну майстерню і одружується. Після смерті батька він змушений був повернутися до Саффолка і в місті свого дитинства продовжив кар’єру портретиста. У пошуках заможних замовників Гейнсборо переїздить до великого портового міста Іпсвіча і там стає знаменитим. Природа околиць Іпсвіча до того ж дала нові імпульси пейзажній творчості майстра. Наступним пунктом став модний курорт Бат і нарешті Лондон, куди художника запросили стати членом-засновником Королівської Академії мистецтв.

Серед замовників Гейнсборо були представники майже всіх соціальних груп, включно з королівською родиною. Меценати, журналісти, критики мистецтва супроводжували своїми рецензіями майже кожен твір видатного майстра. Постійна полеміка з Дж.Рейнольдсом спонукала Т. Гейнсборо до створення програмних творів як результату обґрунтування тієї чи іншої живописної ідеї. Останнє десятиліття перед смертю у 1788 році було найбільш плідним для

художника. Він працював над маринами в поєднанні з жанровими сценами, розробляв принципи анімалістичної картини, став видатним попередником Констебла в пейзажному живописі.

Т. Гейнсборо, за спогадами його друзів, був істинним просвітником, особистістю незвичайною. Йому були властиві глибокий патріотизм, відчуття прирочності людського буття. Його допитливий розум, спостережливість, феноменальна пам'ять забезпечували можливість постійних експериментів в живописі, графіці і скульптурі. Він був надійним і відданим другом. Гейнсборо гостро відчував соціальну ситуацію, був завжди здатним влитися в коло ініціативних людей. Всі ці якості дозволяють вивчати його життя і творчість в контексті англійської культури доби Просвітництва як приклад діяльності видатної неординарної особистості.

У другому підрозділі “Художня концепція світу в творчості Т. Гейнсборо” йдеться про глибоку обізнаність Гейнсборо в галузі наукових відкриттів його часу, що сприяло формуванню його новаторського світосприйняття та художньої концепції світу. Гейнсборо вивчав і коментував трактати з оптики провідних вчених, обговорював з ними питання теорії і технології живопису, графіки, офортних технологій; розробляв, услід за В.Хогартом, шляхи “удосконалення зору глядача”.

Гейнсборо добре знав філософську, релігійну та емблематичну літературу, був послідовним методистом. Широка ерудиція, допитливий розум допомогли майстру втілити в своїй творчості уявлення про картину світу як систему мислення людини доби Просвітництва, створити її художню концепцію.

Гейнсборо пощастило бути сучасником перевороту в природознавстві, створення нової моделі Всесвіту, під впливом яких розвивалася філософія Просвітництва. Англійські просвітники розповсюдили закон “природного права” на розвиток суспільства. Засновник сенсуалістичної традиції Дж. Локк обґрунтував важливість реального чуттєвого досвіду як джерела знання і відчуття. Гейнсборо на практиці реалізував ці ідеї. Він один з перших протиставив популярній в класицизмі категорії Прекрасного категорію Живописного, класичній симетрії і пропорційності – змінність і різноманітність. Гейнсборо першим серед своїх сучасників провів самостійну реформу живописної мови, знайшов нові форми передачі матеріальності, узгодженості освітлення і колориту. Ці питання він почав вирішувати саме в пейзажі.

Світосприйняття Гейнсборо мало етноспецифічну забарвленість. Ідеї Просвітництва, руссоїстські переконання накладалися на пуританську основу. Гейнсборо сполучив нові матеріалістичні погляди з пуританськими ідеалами громадянськості. Це поєднання впливало на всю систему архетипів у картині світу. Багатоскладове сходження художника до висот майстерності водночас було сходженням і до високої духовності. В творах Гейнсборо постає єдина картина світу, що відображає закономірності природи, її сталість і змінність на основі структурного упорядкування, яке він сам розробив. Організм творчості Гейнсборо, в цілому

стрункий за своєю архітектонікою, створений як ряд циклів. Головна міфологема – своєрідна формула часу, що втілена у єдності тематичних схем – мандри, рух, повсякденна праця як засоби формування створеного уявою художника образу Нової людини, Просвітника.

Таким чином, Гейнсборо як видатний представник доби Просвітництва зумів об'єднати досягнення свого часу з професійними проблемами мистецтва.

Третій розділ “Формування і розвиток стилю в портретній творчості” складається з двох підрозділів і містить в собі аналіз досягнень Гейнсборо в портреті.

У першому підрозділі “Жанр однофігурного портрета” йдеться про творче переосмислення портретних традицій, які Гейнсборо успадкував від своїх попередників. Портрет у творчості Гейнсборо увібрав у себе, по-перше, традицію кланового портрета, яка зафіксувала своєрідність соціально-етнічного вигляду англійців, суспільства, яке було за складом англо-кельтським і сприймало портрет як своєрідний ритуальний знак родової належності поряд з геральдичними атрибутами та іменними характеристиками. Портретний літопис давніх родів Британії становив собою предмет державного значення. Гейнсборо звернувся до портрета в той час, коли поряд з аристократами і дворянами новим замовником стала й буржуазія.

Художник починав з сімейних портретів – своїх предків, батька, талановитих братів, сестри, племінника, членів своєї сім'ї – жінки, двох дочок і численних автопортретів. У доробку художника є портретна галерея “Сім'я Георга III”, що складається з 15 портретів, а також портрет королеви Шарлотти. Інколи вони відгукуються на традицію парадного кланового портрета, успадковану від Гольбейна, Герардса Молодшого, Ф.Цуккаро, Ван Дейка, Г.Неллера. Але новаторський дух творчості Гейнсборо починає поступово проявлятися в бажанні наблизити характеристику моделі до сучасного світосприйняття, активізувати композицію, колір, додати оптичні ефекти тощо. Виразними зразками подібних вирішень можуть бути портрети адмірала Е.Вернона (бл. 1753), аристократа Джона Кілморі (1768), художника-сценографа Ф.Д. де Лоутербурга (1778), лорда В.Волластона, члена Парламенту, вченого-фізика (1758).

Блискучі досягнення в портретній творчості Гейнсборо пов'язані з його унікальною спостережливістю, точною психофізичною характеристикою моделі, що відбилися в створених ним образах жінок, які захоплювали автора. Художник досить сміливо втілює своє уявлення про емансиповану жінку в портретах місс Форд (1760), відомої балерини Джованни Баччеллі (1782). Живописний стиль “Портрета міссіс Ричард Брінслі Шерідан” (1783) втілює улюблену майстром ідею злиття людини і природи. Природність поведінки властива моделі іншого портрета – англійської актриси Сарри Сіддонс (1785). За контрастом з портретом Дж.Рейнольдса, в якому міссіс Сіддонс представлена як Муза Трагедії (1789) в контексті героїчного стилю неокласицизму, Гейнсборо втілює у своїй роботі “результат ретельного спостереження за природою”, хогартівську свіжість бачення, природну вишуканість чарівної жінки, найточнішу портретну схожість.

В другому підрозділі “Т. Гейнсборо – майстер ситуативного портрета, “Conversation piece”, Гейнсборо представлений як неперевершений майстер ситуативного портрета, традиція якого починається з ХУІ ст. в зображенні біблійних сцен. Вони стали досить поширеними в Голландії у ХУП ст., а пізніше в Англії, де цей термін використовувався для всіх груп, що зображували спілкування, навіть спілкування тварин. І в цьому жанрі Гейнсборо виявив безмежні можливості для експериментування. У “розмовних” портретах в художника тісно переплелися і традиція протестанських моралістичних емблематив, і реалістична програма автора, який показує свої моделі в контексті пейзажу, який ніби “провокує” їх на природну поведінку. В славнозвісному портреті подружжя Ендрюс (1748-50), який зазвичай розглядають як приклад поєднання жанрів портрета і “conversation” (Е.Уотерхауз), Гейнсборо уперше зробив предметом споглядання англійський краєвид, показав його характерність. Іншим виразним парним портретом, що символізує життєвий шлях, зміст якого полягає в триєдності закоханого подружжя і природи, став портрет Халлетів “Вранішня прогулянка” (1785). “Імпресіоністичні” ефекти живопису візуально довершували емоційне враження, що виникало у глядача.

Гейнсборо був визнаним майстром дитячого портрета. Одним з кращих вважається перший парний портрет дочок, що біжать за метеликом (1756). Ця робота, крім уважного вивчення природи і використання нової живописної технології, містить емблематичне зображення і нотацію. Адже за втіху впливати метелика на гострих колючках реп'яха крихітці Мері загрожує поранення. Трактування портрета як живописного етюду сприяє втіленню стану переходу від безмарного дитинства до сповненого небезпек дорослого життя. Портрети дочок (1756, 1758-9, 1763-4, 1770-4) відображають чуттєво-емоційну парадигму світосприйняття Гейнсборо, що суттєво вплинуло і на формування його унікального стилю. Робота над портретами привела художника до використання нових засобів, які склали основу нової художньої образності наступного періоду в розвиткові мистецтва.

Портретні характеристики Гейнсборо строго індивідуалізовані, історично і етнографічно достовірні. Його аристократи – високогуманні хранителі традицій. Його члени Парламенту, буржуа, люди творчості одухотворені ідеями перебудови суспільства. Жіночі образи стали уособленням найніжнішої чуттєвості, високої духовності, прості люди сповнені благочестя, діти – прекрасні своєю безпосередністю й допитливістю. Використовуючи наукові відкриття та нові зображальні можливості, Гейнсборо відобразив душевну чуттєвість, інтелектуальну обдарованість покоління доби Просвітництва.

Четвертий розділ “Стилістика пейзажу в творчості Т.Гейнсборо” складається з чотирьох підрозділів.

У першому підрозділі “Голландські впливи в пейзажній творчості” мова йдеться про впливи пейзажів Я.Рейсдала, Я.Вінантса, Н.Берхема та інших митців на пізнання законів живописного втілення природи в творчості англійсь-

кого художника. Адже голландські і фламандські майстри вже розробили прийоми передачі сонячного світла, стану атмосфери. Я. Рейсдал стояв для Гейнсборо на першому місці. Але те, що Рейсдал тільки намітив, долаючи стереотипи, Гейнсборо вловив і продовжив, зробив пейзаж саме англійським. Ліс в нього прозорий, легко проглядається, на висвітленому тлі дальніх планів значними здаються постаті англійських селян, зайнятих своїми буденними справами.

У першому своєму пейзажі “Корнардський ліс” /1746—48/ Гейнсборо наслідує Я. Рейсдала в передачі безпосередніх спостережень за природою з метою відтворення цілісної картини світу. В “Лісі Гейнсборо” (інша назва картини) класичний та емблематичний рівні співіснують з вирішенням проблем, які пізніше дістануть назву плернерних. Бажання передати “суто англійське світло і далечінь за деревами” (за визначенням Констебла) зробили Гейнсборо першим англійським пейзажистом задовго до народження самостійного жанру пейзажу в англійському мистецтві. Важливим був і культурологічний контекст. Адже саме через ліс проходив шлях сходження, морального перетворення, оскільки це шлях крізь спокуси життя до церкви, яка мерехтить удалині.

Однак для Гейнсборо було важливим не тільки сприйняти пуританську концепцію природи, а й показати характер взаємодії з нею людини. Постаті, що написані Н. Берхемом в пейзажах Я. Рейсдала, були призначені тільки для того, щоб пожвавити ландшафт. Для Гейнсборо їхнє значення значно важливіше. У його постатях можна впізнати простий люд англійських сіл. Поява в наступному періоді творчості картин “селянського жанру” пов’язана саме з тривалою роботою над стаффажем у ранніх творах.

Марини в пізній творчості Гейнсборо вирізнялися майстерною розробкою колориту, що майже наближувалася до плернерної. Констебл високо поцінував творчість Гейнсборо в галузі марини, так само як і його мотиви із зображенням води. Гейнсборо багато подорожував, він пройшов землями Західної та Східної Англії, озер, узбережжя і зробив безліч натурних рисунків біля чудових річок Стур і Орвел. Вже літньою людиною він відвідав Фландрію. Після повернення художник створив серію морських пейзажів, яка значно вплинула на формування творчого методу В. Тернера.

Отже, ідеї Я. Рейсдала дістали дальший розвиток саме у Гейнсборо. Обидва майстри змогли піднятися над скороминущим часом, зазирнути у майбутнє і відбити своє передчуття прийдешніх змін, як у самій живописній природі, так і в структурі художнього образу.

В другому підрозділі “Переосмислення традицій рококо в стилістиці пейзажу-картини” йдеться про композиційні і колористичні зміни в роботах Гейнсборо під впливом популярних в Англії живописних творів французьких представників рококо. Дослідники творчості художника вбачають це в підвищенні декоративності його картин, появі близької дистанції для фігуративних сюжетів, більш чіткого розмежування просторових зон, а також червонувато-коричневої тональності. Гейнсборо був добре обізнаним з модними сценами з картин

Ф.Буше “Пейзаж з пастухом і пастушкою” (1749), Ж.-О.Фрагонара “Гойдалка” (1767). У спадщині Гейнсборо є декілька декоративних пейзажів, що перетинаються з традицією рококо. Але в цих роботах, як і взагалі в англійському мистецтві, виник різновид рококо, який, перш за все, відобразив національну стриманість англійців. Головним у пейзажах Гейнсборо стає переконливий психологізм у поєднанні з емблематичним змістом сюжету. Виразним прикладом цього може служити “Краєвид з візником, який цілує селянку, що розсипає яйця з корзини” (зберігся у копії), “Лісоруб і доярка” (1755) та «Сирітський притулок» (1748). Для цих робіт характерні збільшення постатей, ретельний натуралізм голландської традиції, точні соціальні характеристики, елемент фантазії з допитливим вивченням природи та релігійної літератури.

У третьому підрозділі “Вивчення спадщини Лоррена і Рубенса” живописні твори двох видатних майстрів аналізуються у проекції на творчість Гейнсборо. Значення творчості К. Лоррена для розвитку світової пейзажної традиції важко переоцінити. Ідеальні природні форми лорренівських пейзажів не могли не зацікавити й англійського пейзажиста ХУШ ст., який багато працював над композицією. Адже будь-який його пейзаж не ідентичний вигляду з англійського вікна, а взятий ним з уяви. За допомогою класичної традиції та сучасної оптики Гейнсборо працював над “окультуренням” сприйняття глядача.

Новаторською темою в англійському живописі було зображення селян у пасторалях Гейнсборо. Він несподівано відкрив у цій галузі нові можливості для розвитку ідей живописності, для створення якісно нової картини на селянську тематику. Він безумовно любляв вергілійський типаж у картинах К.Лоррена, так само, як і штучні живописні ефекти. Але в цілому картини К.Лоррена були занадто віддаленими від живої реальності. На відміну від свого великого попередника, Гейнсборо більше довіряв натурі і підпорядковував свою композицію конкретному сприйняттю глядача.

Бароко відчуття простору, що характеризує один з найвидатніших пейзажів Гейнсборо “Водопій” (1777), безумовно йде від П.-П. Рубенса. Оригінали видатного фламандця Гейнсборо вивчав у приватних збірках Англії, а також в Антверпені, де він копіював “Зняття з хреста”. Йдучи за високими традиціями рубенсівського колоризму, Гейнсборо перетворював колір на головний засіб виразності, надаючи нового значення теорії “живописності”. Природа у відображенні Гейнсборо викликала у глядача духовне піднесення і оптимізм, що базувалися на глибокій вірі. Як і в П.-П. Рубенса, пейзажі Т. Гейнсборо залюднені. Це зображення селян і дітей, які мають вже не стаффажні якості, а глибоко індивідуалізовані характеристики певних соціальних груп, життя і діяльність яких тісно пов’язані з життям природи і проходять в єдності з Господом та одного з одним.

В останні роки життя Гейнсборо значну увагу приділяв розвитку селянської тематики, часто звертався до сюжетів із зображенням дітей (“Бідні хлопчик і дівчинка”, “Дівчинка з глеком”, 1782; “Селянська дівчинка з мискою молока”, 1786; “Дівчинка, що збирає гриби”, 1787; “Грибниця”, 1785). Дитячі персонажі

викликали співчуття, повагу до світу дитячих переживань і захоплення пуританським стоїцизмом і духовністю. У своїй 14 промові, прочитаній у Королівській Академії мистецтв з приводу смерті Гейнсборо, Дж. Рейнольдс розхвалював небіжчика за “природну шляхетність і витонченість дитини премилої вдачі”.

Своєрідністю стилю Гейнсборо стало виокремлення до самостійного жанру сцен з дією, де зображався не стаффаж, а давалися індивідуалізовані характеристики окремих соціальних груп, портрети певних персонажів. Представники аристократичних кланів чи буржуа трактувалися художником у вигляді селян, бідняків, учасників біблійних і міфологічних сцен; в одній картині об’єднувалися портрет, пейзаж і жанр.

Головним висновком даного розділу є визначення особливої ролі Гейнсборо у розвитку англійського пейзажу, який він почав створювати на півстоліття раніше від інших майстрів на основі вивчення наукових відкриттів, під впливом ідей Просвітництва та релігійних настроїв. Художник наблизив англійський живопис до правдивого зображення англійської природи. Його “Водопій”, “Пейзаж з мостом” як передвісники романтизму увійшли до скарбниці світового живопису; марини стали школою для майстрів ХІХ ст. Гейнсборо вдалося переконливо відбити вічне в стані людини і природи.

У четвертому підрозділі “Місце анімалістики в творчості Т.Гейнсборо” аналізуються оригінальні знахідки художника в цьому жанрі. Поширення анімалістичного жанру в Англії збіглося з модою на такі захоплення знаті, як полювання, спорт і перегони. У ставленні людей до тварин Гейнсборо точно відобразив у своїх картинах особливості національного характеру англійців: їхню відданість і повагу до братів менших, що закорінені в англійському пуританстві. В анімалістичному жанрі Гейнсборо працював не тільки з урахуванням попередніх традицій, що їх розробили Д.Вуттен, П.Тіллеман, Д.Сеймур, Д.Стаббс, а й надав йому певної перспективи. Зображення тварин виникають і в розмовних картинах, і в селянських сценах, істотно доповнюючи характеристику персонажів. Окрему групу складають зображення тварин як самостійні твори. У сценах із зображенням спілкування людини і тварини характеристики часто зливаються. Тварина покликана відтінити доброту і душевність господаря, проявити вірність і відданість йому. Численні начерки і етюди підтверджують той факт, що художник завжди в зображенні тварин працював з натури.

Цікавим прикладом анімалістики може бути картина на міфологічну тему “Діана і Актеон” (1784-85), сюжет якої пов’язаний з перевтіленням людини в тварину – оленя. Поясненням звернення до цього сюжету може бути згадка про рідкісний в кельтському анімізмі образ, що має точне іконографічне визначення: це образ Кернунноса, тобто “Оленеголового”. Інше пояснення може дати філологія, яка вказує на те, що корінь імені Діани “Ді” означає “той, що випромінює світло”. Ці етнокультурні екскурси можуть прояснити наполегливість, з якою Гейнсборо шукав колористичну переконливість і композиційну врівноваженість у трьох відомих ескізах картини, знову демонструючи своє знання античності і

класичної спадщини. Отже, анімалістика Гейнсборо була суттєвою частиною в його картині світу.

П'ятий розділ “Внесок Т. Гейнсборо у розвиток англійської графіки” складається з двох підрозділів.

У першому підрозділі “Майстерність рисунка” цей самостійний вид художньої творчості Гейнсборо розглядається як органічна частина його творчого методу. Рисунки художника дають можливість дослідникові спостерігати народження окремих задумів, нових ідей. Саме рисунок відбив потяг майстра до живої, реальної форми.

Школа англійської графіки мала на той час три складові традиції. Перша брала початок від італійського рисунка ХУ-ХУІ ст. Друга - від французького розуміння реальності, що ґрунтувалося на чуттєвому сприйманні і виражалася швидким рисунком пером, тональною плямою сепії, коричневого бістра, акварелі. Третя – від нідерландської складної техніки, від сакрального значення світла. Індивідуальна манера Гейнсборо об'єднувала ці три складові. До того ж його цікавили рембрандтівське динамічне штрихування, графічна техніка фламандців, пластичність французького рококо. Рисунок розкрив кредо Гейнсборо. Його зміст – у загостреній увазі до внутрішнього настрою моделей, шонайтонших нюансів у характеристиці конкретних станів природи.

Натурні студії Гейнсборо відобразили увесь шлях творчих пошуків художника. На них ми бачимо ліс, дуплясті дерева, куці і будяки, візки на звивистих дорогах, хатини, постаті селян, – все те, що складає органічну сутність його композицій. Гейнсборо став автором перших в англійській графіці реальних сцен із життя простих людей, селян, дітей, сиріт. У рисунках майстра віртуозно поєдналася велика кількість матеріалів і технік – робота вуглем, сангіною, пастеллю, гуашшю, пером, олією на різних сортах паперу і різними інструментами: пензлем, пером і навіть щипцями для цукру. Італійський і графітний олівець, перо і акварель сприяли підвищенню живописного ефекту.

Важливо зауважити, що багато живописних новацій приходило до Гейнсборо саме через рисунок. Так сталося в рамках одного сюжету під назвою “Хатини”, що позначений відчуттям смутку, хиткості світу і звучить як акорд реквіуму за добрим старим часом, що безповоротно минає, як передчуття змін у прийдешньому столітті.

Отже, графіка давала можливість художнього вираження живописних експериментів, різних станів природи, світосприйняття майстра.

Другий підрозділ “Т. Гейнсборо – гравер” розкриває менш знану ділянку творчості художника. Адже Гейнсборо навчався у французького гравера Г.Гравло. Він був першим, хто активно користувався техніками м'якого лаку, офсету. За часів Гейнсборо була поширена різцева гравюра з офортною підготовкою – меццо-тинто, акватинта, лавіс. Значним попитом користувалися гравюри Рембрандта, Калло, Піранезі. Для Гейнсборо гравюра із засобу тиражування перетворилася на галузь експерименту. З 20 виконаних ним дощок відомо 11, що

зберігаються в галереї Тейт. Виразні спроби Гейнсборо на ниві гравюри стали ще одним доказом новаторського характеру його оригінального творчого методу, завдяки якому він створив свій неповторний стиль. У “стилі Гейнсборо” відзеркалилися не тільки риси його мистецтва, а й особливості стилю його часу.

Висновки. Згідно з визначеними науковою метою і завданнями у дисертації досліджено творчість великого англійського художника Т. Гейнсборо у контексті історії англійського етносу, англійської та європейської культур ХУІІІ ст. Аналіз формування світосприйняття і художнього мислення художника, становлення його творчого методу, розвиток ним нових напрямів у мистецтві, розгляд стилістичних проблем його творчості провадився на основі вивчення культурно-історичної і національної самобутності англійського суспільства доби Просвітництва і мистецтвознавчої оцінки його творів.

У ході дослідження було вирішено такі задачі:

1. Розроблено і обґрунтовано методіку проведення дослідження творчого методу Гейнсборо і стилістичного аналізу його творчості; проведено аналіз формування, еволюції світосприйняття і художнього мислення і творчого методу художника.
2. Визначено витоки художньої своєрідності творів майстра, який творчо переосмислив найважливіші відкриття сучасних англійських художників та художніх європейських шкіл; а також новаторські ідеї сучасної науки в галузях фізики, оптики, фізіології, психології, сучасну картину світу, пуританські доктрини, що суттєво сприяло втіленню в творчості Гейнсборо високих просвітницьких ідеалів і створенню образу ідеально-прекрасної, духовно багатой особистості.
3. Проведено стилістичний аналіз творів Гейнсборо, виявлено етноспецифічні компоненти творчого методу художника, доведено своєрідність і унікальність його стилю, який вперше в цій роботі названий “стилем Гейнсборо”. Встановлено характерні для нього системи усталених форм і виразних засобів.
4. Виявлено нові напрями в живописі, графіці, які розробив і збагатив Гейнсборо, а також проаналізовано новаторські пошуки майстра в портреті, пейзажі, сценах спілкування, анімалістиці, рисунку і гравюрі.
5. Творчість Гейнсборо-портретиста розкрита з погляду збагачення ним окремих видів портрета, а саме – портрета в пейзажі, дитячого, автопортрета – різноманітними композиційними і колористичними рішеннями, своєрідними засобами втілення типових рис індивідуальності. Використання кінетоскопу, “скла Клода” мало на меті досягнення достовірного реалістичного зображення природи і людини, втілення миттєвості, реальної пульсації життя. У його портретних композиціях людина завжди виступає в активній взаємодії з довколишнім простором, співрозмовниками, предметами, тваринами, що, в свою чергу, приводило до створення групового комунікативного портрета. Через зображення в портреті майже всіх верств ан-

лійського суспільства Гейнсборо розкрив своєрідність історичного часу Англії ХУІІІ ст.

6. Видатною заслугою Гейнсборо є створення ним англійського пейзажу, в якому прояв високого божественного Духу поєднувався з повсякденною працею людини на землі. У пейзажах великого майстра відбилася багатогранна характеристика середовища довкола людини ХУІІІ ст., що перетворене її руками. Зворушливі ландшафти Гейнсборо, окремі мотиви яких виникали під впливом Я. Рейсдала, К. Лоррена, П.-П. Рубенса, були “населені” реальними селянами, а марини стали першими близькими до натури англійськими пейзажами, що значно вплинули на В. Тернера і художників пізнішого часу. Гейнсборо створив композиції міжжанрового типу, де сцени з дією об’єднували людей, тварин і красвид. Вони помітно наблизилися до плерного живопису, стали передвісниками реалістичного трактування селянського побуту другої половини ХІХ ст..
7. Гейнсборо був одним з найбільш віртуозних і оригінальних майстрів рисунка і гравюри. Більшість його новаторських ідей приходили до художника саме через матерію рисунка як засобу постійного експерименту. Саме графічними засобами він створив просторові пейзажі на основі нових принципів художнього мислення.
8. Твори Гейнсборо дають можливість відтворити культурно-історичну панораму доби великих зрушень в Англії ХУІІІ ст. Художник точно передав зміни у свідомості людини свого часу, яка ностальгійно сприймала занепад традицій доброї старої Англії.
9. На основі отриманих результатів дослідження об’єктивно показані місце і значення творчості Томаса Гейнсборо в англійському і європейському мистецтві.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. До питання аналізу творів мистецтва /на прикладі творчості Томаса Гейнсборо// Українська Академія мистецтва: Дослідницькі та науково-методичні праці: Наук. зб. – Київ, 2001. – Вип. 1. – С. 275-279.

2. До проблеми співвідношення понять “стиль” і “творчий метод” // Українська Академія мистецтва: Мистецтвознавство України. – Київ, 2001. – Вип. 2. – С. – 298-303.

3. Еволюція і сучасний стан проблеми стилю у мистецтвознавстві // Мистецтвознавство ‘2000: Наук. зб. Спілка критиків та істориків мистецтва Інститута народознавства НАН України. – Львів, 2001. – С. 136-148.

4. Становлення анімалістичного жанру в англійському мистецтві /на прикладі творчості Томаса Гейнсборо// Діалог культур: Україна у світовому контексті. Художня освіта. Міжнародні філос.-культ. читання. – Львів, 2000. – Вип. 5. – С. 109-115.

5. Оптичні експерименти Гейнсборо-мариніста // Традиції та новачі в вищій архітектурно-художній освіті. Збірник наукових праць ВНЗів художньо-будівельного профілю України та Росії. Харківський художньо-пром. інститут. – Харків, 1998. – Вип.4-5. - С. 108-109.

6. О символике воды в пейзажах Т.Гейнсборо // Культура народов Причерноморья. – 1999. - №6. – С. 433-436.

АНОТАЦІЯ

Смірнова Тетяна Василівна. Стилистичні проблеми творчості Томаса Гейнсборо. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата мистецтвознавства за спеціальністю 17.00.05 – образотворче мистецтво. – Національна академія образотворчого мистецтва і архітектури, Київ, 2002.

Дисертація присвячена вивченню стилістичних проблем у творчості видатного англійського художника ХУШ ст. Т. Гейнсборо. Вперше в вітчизняному мистецтвознавстві зроблено спробу об'єднати суто художню проблематику з культурними реаліями свого часу. Плідне використання культурологічного методу дозволило пояснити стилістичну неоднорідність творчості Гейнсборо не залежністю від того чи іншого стилю, а пов'язати її з унікальною індивідуальністю майстра, підняти його персональний стиль, який у даній роботі вперше названий “стилем Гейнсборо”, до рівня його талановитого часу - доби промислової революції, Просвітництва, наукових відкриттів, створення нової моделі Всесвіту, а також закону “природного права”. На основі економічних, політичних, соціальних, культурних, релігійних, національних особливостей англійського етносу в дисертації окреслені витоки художньої своєрідності робіт майстра, творчо переосмислені традиції європейських художніх шкіл. Проведено стилістичний аналіз його творчості. Проаналізовані нові напрямки в живописі, що їх розробив і розвинув Гейнсборо в портреті, пейзажі, сценах спілкування, анімалістиці, а також його оптичні експерименти з моделюванням “імпресіоністичних” ефектів. Досліджено маловивчені твори в графіці, мариністиці. На основі отриманих результатів об'єктивно показані місце і значення творчості Гейнсборо в розвитку англійського мистецтва. В українському мистецтвознавстві дослідження творчості Гейнсборо здійснено вперше.

Ключові слова: культурологічний метод, “стиль Гейнсборо”, доба Просвітництва, етноспецифічний компонент, класична спадщина, пуританські доктрини, експеримент, живописність, романтизм, “імпресіоністичний” ефект.

АННОТАЦИЯ

Смирнова Татьяна Васильевна. Стилистические проблемы творчества Томаса Гейнсборо. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата искусствоведения по специальности 17.00.05 – изобразительное искусство. – Национальная академия изобразительного искусства и архитектуры, Киев, 2002.

Диссертация посвящена изучению стилистических проблем в творчестве выдающегося английского художника ХУШ века Т. Гейнсборо. Впервые в отечественном искусствоведении осуществлена попытка объединить чисто художественную проблематику с культурными реалиями того времени. Применение культурологического метода позволило впервые объяснить стилистическую неоднородность произведений Гейнсборо и связать их изучение с уникальной индивидуальностью мастера, поднять изучение его персонального стиля, который в нашей работе впервые назван «стиль Гейнсборо», до уровня его времени – эпохи промышленной революции, явившейся закономерным следствием буржуазной революции ХУП в., эпохи Просвещения, научных открытий, создания новой модели Вселенной, закона «естественного права», который английские просветители распространили на развитие общества, философии сенсуализма и эмпиризма.

В последнее десятилетие в мировой искусствоведческой науке обозначился всплеск интереса к творческому наследию Гейнсборо, издано более 50 трудов, содержащих новые факты биографии художника, новые атрибуции, философское обоснование его экспериментов. Однако ни одно из новейших исследований не ставит себе целью рассмотрение проблем стиля и его соотношения с персональным стилем художника, который обуславливается культурно-историческим и социальным содержанием эпохи и мировоззрением. Нашим непосредственным предшественником в деле изучения творчества Гейнсборо была Е. Некрасова, автор единственной в русском искусствознании монографии об английском художнике (М., 1990).

Исследование творческого метода Гейнсборо в диссертации проведено на основе анализа культурно-исторической и национальной самобытности английского общества ХУШ ст. На основе экономических, социальных, культурных, религиозных, национальных особенностей английского этноса очерчены истоки художественного своеобразия работ художника. Его талант формировался в благоприятных условиях становления Англии как колониальной империи и национального государства. Мировоззрение Гейнсборо имело этноспецифическую окраску. Идеи Просвещения, руссоистские убеждения накладывались на пуританскую основу. Эти слагаемые влияли на всю систему архетипов в картине мира. Гейнсборо первым среди своих современников провел самостоятельную реформу живописного языка, нашел новые формы передачи материальности форм, согласованности освещения и колорита и соединил эти новые материалистические взгляды с пуританскими идеалами гражданственности. Образы странничества, движения, повседневного труда формируют в представлении художника образ Нового человека эпохи Просвещения.

В трех заключительных главах проведен стилистический анализ творчества Гейнсборо, проанализированы новые направления в живописи, которые разрабатывал и развивал мастер в жанрах портрета, пейзажа, сцен собеседования, анималистике; оптические эксперименты с моделированием «импрессионистических» эффектов, а также новаторские открытия в области рисунка и гравюры.

Портретная галерея Гейнсборо объединяет образы почти всех слоев английского общества – от членов королевской семьи до последнего бродяги. Портрет в творчестве мастера вобрал в себя как старинную традицию кланового портрета, так и пришедшую из Голландии ХУП в. традицию разговорного портрета (т.н. «conversation piece»), который стал областью вдохновенных живописных экспериментов. Сохраняя отдельные структурные схемы классицизма, Гейнсборо противопоставил его идеальной красоте уникальность и естественность своих моделей. Используя научные открытия и новые изобразительные возможности, английский художник отразил душевную чуткость и интеллектуальную одаренность поколения эпохи Просвещения.

В области пейзажной живописи Гейнсборо также суждено было стать первооткрывателем. Творчески усвоив уроки Я. Рейсдала, К.Лоррена, П.-П. Рубенса в области передачи солнечного освещения, построения композиции, теории “живописности” Гейнсборо сумел приблизить английскую живопись к достоверному изображению английской природы и передать, пользуясь высокой оценкой Д. Констебла, “чисто английский свет и даль за деревьями”. Кроме того, традиционные стаффажные фигурки преобразились в его пейзажах-картинах в реально узнаваемый простой люд английских деревень. Стремление к передаче непосредственных впечатлений от природы привело художника к созданию картин, объединяющих портрет, пейзаж и жанровые сцены. В этих полотнах ощутимо оптимистическое качество Гейнсборо замечать в людях высокие моральные устремления как проявления Дара божьего.

На основе полученных результатов исследования объективно показано место и значение творчества Гейнсборо в развитии английского и европейского искусства. Его новаторские поиски приблизили рождение пленерной живописи, предвосхитили реализм трактовки крестьянского быта второй половины XIX века и рождение импрессионистического видения.

Ключевые слова: культурологический метод, «стиль Гейнсборо», эпоха Просвещения, пуританские доктрины, классическое наследие, этноспецифический компонент, живописность, эксперимент, романтизм, «импрессионистический» эффект.

ANNOTATION

Smirnova Tetyana Vassylievna. Stylistic techniques of Thomas Gainsborough's works. – Manuscript.

Thesis for a candidate's degree by speciality 17.00.05 – Fine Art. – The National Academy of Fine Art and Architecture, Kyiv, 2002.

The Thesis is devoted to stylistic techniques of Gainsborough's works. Gainsborough is considered to be one of the most prominent artists of the XVIII c. For the first time there has been made an attempt in the Ukrainian art studies to unite such subjects as the message of a particular piece of art and the corresponding cultural realities of its time.

Having investigated Gainsborough's works with the help of cultural approach the author has concluded that Gainsborough's stylistic cohesion is not dependent on any other style of his time. The author considered "Gainsborough's style" to be unique as it reflects all the achievements of his inventive age, which includes the Industrial Revolution, the Age of Enlightenment, scientific inventions and new outlook on the Universe.

Based on the investigations of economics, political, social, cultural, religious peculiarities of the English ethnos, the Thesis shows the origin of the outstanding vision of the artist. The author offers a fresh outlook on Gainsborough's style proving him to give a modern interpretation of the ideas of the Old Masters. Having analysed Gainsborough's personal style the author names unconventional trends in portraiture, landscape painting, conversation and animal pieces, as well as the cases when the artist tried to simulate 'impressionistic' effects. Some of the unknown graphic works and seascapes have been studied as well. The author shows the real niche of the artist in the development of English art. This has been the first attempt in the Ukrainian art studies to investigate Gainsborough's vision.

Key words: cultural approach, 'Gainsborough's style', Age of Enlightenment, Puritan's doctrines, classic heritage, ethnospecific component, Picturesque, experiment, Romanticism, 'impressionistic' effect.

Підписано до друку 03.07.2002 р. Формат 60х90/16.
Ум.друк.арк. 0,9. Обл.-вид.арк. 0,9.
Тираж 100. Зам. 157.

Видавництво "Науковий світ"
Свідоцтво ДК № 249 від 16.11.2000 р.
03150, м.Київ-150, вул. Горького, 51, оф. 1211.
227-01-89, 419-38-44

452320

АВ 52.388

Мист.

1005 ОН

Мист